

سۆشیاڵ میدیاو گەنجی کورد

د. هێرش رهسول - تاژان دلشاد

2019

له بلاوکراوه کانی

ناوی کتیب: سوشیال میډیا و گنجی کورد

بابه: توږینه وه

نوسه: پ. ی. د. هیرش ره سول، م. تازان دلشاد

پیتچنین: هر دو نوسه ر

دیزاینی بهرگ و ناوه وه: ئومید محمه د

تیراژ: (500) دانه

له به رپوه به رایه تی گشتی کتیبخانه گشتیه کان
ژماره ی سپاردن () ی سالی 2019 ی پیدراوه

سۆشیاڵ میدیاو گەنجی کورد

د. هێرش رهسول - تاژان دلشاد

2019

نهم ههولنه مان پيشكه شه به:

• هه نى و چانى..

مايهى ژيان و هيواى ناينده مان.

هيرش و تاژان

پیرست

- 7 پيشه کی
- 9 یہ کہم: ریبازنامہ ی توڑینہ وہ کہ
- 19 دوہم: تیورینامہ ی توڑینہ وہ کہ
- 27 سیئہ م: پراکتیکنامہ ی توڑینہ وہ کہ
- 54 دہرہ نجامہ کان
- 55 راسپارده
- 56 پیشنیار
- 57 سہرچا وہ کان
- 59 سوپاس و پیزانین
- 60 سہرنج

ئەم تويزينه وديه:

ههوليكه به ئاراسته‌ى زانينى رۆل و كاريگه‌ريتيى
سۆشيال ميديا له واقيعى كۆمه‌لى كوردى له هه‌ريمى
كوردستاندا.

پيشه کی

پيشه وٽنی زانست و ته ڪنه لڙڻيا، ٽينته رينيتي
هيٺا به ڪا به وه. ٽينته رنيت-يش هيدي هيدي بو به
مايهي گه شه ڪردني په يوه ندي به ڪاني تاڪ و ڪومه ل به
گشتي. نه و داهينراوه نوييه، گورانڪاري زوري به سر
به به ڪبه ستنه وهی مرقه ڪاندا هينا له سر ناستي
هه مو جيهاندا، هه روا بو هه و هاتنه ڪا به
سه رده ميڪي گرنگي ميڙوي له بواري نالو گوري
که لتوريدا.

له گه ل نه مه شدا، راگه ياندي ڪومه لايه تي (سوشيال
ميديا) وه ڪ ديارده به ڪي نوي ته ڪنه لڙڻي جيهاني له
هه ناوي به جيهانيون و پيشه وٽنی زانست و په يدا بوني
ٽينته رنيت وه له دايڪبو.

راگه ياندي ڪومه لايه تي-يش به حوڪمي سر وشت و
تايه تمه ندي و خزمه تگوزاري به ڪاني، ڪومه لي
گرمانه ڪراو (المجتمع الافتراضي) ي بو مرقه ڪان
دروست ڪرد، ڪومه ل-يڪ دور له واقعه ڪومه لايه تي به ڪه،
کهوا به ڪارهيٺه راني به خووه سه رقائڪرد، و به

پیشکەشکردنی چەندین راژەهی جیاوازی خزانەییە نیۆ
دنیاى ئەلیکترۆنىی خۆیەو.

ئەم تووژینەو، سەبارەت بە (فەیسبوك و
یوتیوب) و کاریگەرییانە لەسەر خۆبەکارانی گەنجی
هەریمی کوردستان، بە تایبەت لە پرسی راپەڕینی
ئازاری 1991ی خەڵکی باشوری کوردستان
(کوردستانی بنەستی عێراق) دا دژی ستەمکاری
رژیمی بەعس، کە تووژەران لە پێناو خۆبەدورگرتن لە
دوبارەکردنەوێ زانیارییە تیۆرییەکان، و گەشتن بە
ئەنجامگیری وردو دروست، زیاتر بایەخیان بە لایەنە
مەیدانییە کە داوێ و هەلۆستەیان لەسەر کردو.

یه که م: ریباژنامه‌ی توژیینه وه که

بایه‌خی توژیینه وه که :

راپه‌رینی پینجی ئازاری 1991ی خه‌لکی باشوری کوردستان به روی رژیمی داگیرکاری به‌عس، به یه‌کیک له روداوه جیبایه‌خه‌کانی میژوی هاوچه‌رخ‌ی گه‌لی کورد له و پارچه‌یه‌ی کوردستان دا هه‌ژمارده‌کریت، بویه ئه‌نجامدانی توژیینه‌وه‌ی زانستی له گوشه و ره‌ه‌ندی جیاوازه‌وه ده‌بارهی، ئه‌رکیکی گرنگ و هه‌نوکه‌ییه .

له‌وه‌ش گرنگتر به‌بپوای توژیژه‌رانی ئه‌م توژیینه‌وه‌یه، گه‌رانه به‌دوای رۆل و کاریگه‌ریتی راگه‌یاندن سه‌بارت به‌ئاشناکردنی نه‌وه‌ی ئه‌مپۆی هه‌ریمی کوردستان به‌و میژوه و زیندوپراگرتنی روداوه‌که له‌یادگه و بیرکردنه‌وه‌ی تاکی کورددا. به‌تایبته راگه‌یاندنی کۆمه‌لایه‌تی که له‌دنیا‌ی ئه‌مپۆدا و له‌روی به‌کاره‌یینه‌وه تا ئه‌ندازه‌یه‌کی زۆر جیبیی به‌راگه‌یاندنی باو (نوسراو، بیستراو، بینراو) لیژکردوه، زیاتریش له‌نیو توژی می‌رمندال و لاواندا. له‌مه‌شه‌وه بایه‌خی توژیینه‌وه‌که ده‌رده‌که‌ویت.

كيشه‌ی تویرینه‌وه‌كه :

1. راگه‌یاندنی كۆمه‌لایه‌تی (فه‌یسبوك، یوتیوب) تا چه‌ند توانیویه‌تی "راپه‌رین" به‌گه‌نج و خویندكارانی هه‌ریمی كوردستان بناسینیت؟
2. راگه‌یاندنی كۆمه‌لایه‌تی (فه‌یسبوك، یوتیوب) تا چه‌نده‌ندازه‌یه‌ك توانیویه‌تی وینه‌یه‌كه‌ی راستینه‌ی "راپه‌رین" بداته‌گه‌نج و خویندكارانی هه‌ریمی كوردستان؟
3. راگه‌یاندنی كۆمه‌لایه‌تی (فه‌یسبوك، یوتیوب) تا چه‌راده‌یه‌ك توانیویه‌تی گه‌شه‌به‌واتاكانی "راپه‌رین" بدات لای گه‌نج و خویندكارانی هه‌ریمی كوردستان؟

ئاما‌نجی تویرینه‌وه‌كه :

1. زانینی ئاستی ناساندنی "راپه‌رین" به‌گه‌نج و خویندكارانی هه‌ریمی كوردستان له‌ریگه‌ی راگه‌یاندنی كۆمه‌لایه‌تی (فه‌یسبوك، یوتیوب) هه‌وه.
2. دۆزینه‌وه‌ی ئه‌نده‌زه‌ی به‌خشینی وینه‌یه‌كه‌ی راستینه‌ی "راپه‌رین" به‌گه‌نج و خویندكارانی هه‌ریمی كوردستان له‌لایه‌ن راگه‌یاندنی كۆمه‌لایه‌تی (فه‌یسبوك، یوتیوب) هه‌وه.

3. ئاشكراكردى رادەى گەشەدان بە واتاكانى
"راپەپىن" لاي گەنج و خوئىندكارانى ھەرىمى
كوردستان لە لايەن راگەياندى كۆمەلايەتى (فەيسبوك،
يوتىوب) ھوھ.

جۆر و ريبازى تويزينه وەكە :

تويزينه وەكە لە روى جۆرەوھ بە (تويزينه وەى
وەسفى) دەژميردريت، ھەروا (ريبازى روپيوكارى)
بەكاردينيت.

روالەتە راستى :

بە مەبەستى دلنيابون لە كارايى راپرسىيەكە و
گونجانى لە گەل بابەتى تويزينه وەكەدا، و بە
پشتبەستن بە روالەتە راستى (الصدق الظاهري)،
لە لايەن ژمارەيەك (شارەزاي زانستى)¹ ھەلسەنگىنراو

¹ - ئەم شارەزايانە بون :

1. پ. ي. د. حەبىب كەركوكى، پسپۆر لە بواری گوتاری راگەياندىدا، كۆليژى
ئەدەبىيات، زانكۆى سەلاحەددىن.

2. پ. ي. د. مەغدىد سەپان، پسپۆر لە بواری ژانرەكانى رۆژنامەدا، كۆليژى
ئەدەبىيات، زانكۆى سەلاحەددىن.

پاش وەرگرتنه وهی له به پزیزان و تاوتویکردنی
سه رنجه کانیان، به پیی پیویست و گونجان گۆرآنکاریمان
تیدا کرد، و له ریگه ی به کارهینانی هاوکیشه ی
(هۆلستی) هوه راده ی راستیه که مان ده رینا، که
بریتیه له (92.3٪)، ئەمەش له روی زانستیه وه
ریژه یه کی په سه ندرکراوه .

جیگیریی:

بۆ دیاریکردنی ئاستی جیگیری (الثبات) ی
راپرسییه که ش، به شیوازی دوباره کردنه وه و به
پشتبهستن به هاوکیشه که ی (هۆلستی)، توێژهران

-
3. پ. ی. د. فوناد عه لی ئەحمەد، پسپۆر له بواری گه یانندنی سیاسیدا، راگری سکولی په روه رده ی زانسته مرۆقایه تیهه کان، زانکۆی سلیمانی.
 4. پ. ی. د. هیمن مه جید حه سن، پسپۆر له بواری بهرنامه کانی ته له فزیۆندا، سکولی زانسته مرۆقایه تیهه کان، زانکۆی سلیمانی.
 5. د. ئیبراهیم سه عید فه تحوولاً، پسپۆر له بواری رادیۆدا، سکولی زانسته مرۆقایه تیهه کان، زانکۆی سلیمانی.
 6. د. عومەر ئەحمەد ره مه زان، پسپۆر له بواری رۆژنامه وانیه ی ئەلیکترۆنی، سکولی زانسته مرۆقایه تیهه کان، زانکۆی سلیمانی.
 7. د. لانه صابر قه ره داغی، پسپۆر له بواری په یوه ندیه گشتیه کاندا، سکولی زانسته مرۆقایه تیهه کان، زانکۆی سلیمانی.

گه‌یشتنه ئه‌وه‌ی که ریژه‌که‌ی بریتییه له (88.47٪)،
ئه‌مه‌ش ریژه‌یه‌کی په‌سه‌ندکراوه له روی زانستییه‌وه.

ریگه و ئامرازی تووژینه‌وه‌که :

له‌م تووژینه‌وه‌یه‌دا ریگه‌ی راپرسی (الإستبانة)
گیراوه‌ته‌به‌ر و، وه‌ک ئامرازی‌ک بو زانینی تیروانینی
بژارده‌یه‌کی وه‌رگرانی هه‌ریمی کوردستان که
خویندکارانی ئاماده‌یه‌کانن، به‌کاره‌ینراوه.

سنوری تووژینه‌وه‌که :

سنوری تووژینه‌وه‌که له روی (کات) هوه‌خۆی له
ریوشوینی مه‌یدانی ده‌بینیته‌وه له‌سه‌ر به‌رتووژان
(المبحوثین)، واته‌ئه‌و ماوه‌گریمان‌ه‌کراوه‌ی که
به‌رتووژان به‌رکه‌وتنیان له‌گه‌ل راگه‌یاندنی کۆمه‌لایه‌تیدا
هه‌به‌وه، که‌وا پینج‌سال دیاریکراوه : (2010 –
2015). له روی (شوین)یشه‌وه، قه‌زای (رانیه‌)یه له
ئیداره‌ی راپه‌رین. هه‌روا له روی (مروقه‌)یشه‌وه،
خویندکارانی ئاماده‌یی له هه‌ریمی کوردستان.

كۆمەل و مشتەى تويژينه وه كه :

گه نچ و خويندكارانى هه ريمى كوردستان، كۆمهلى تويژينه وه كه ن، و مشتە كه ش ويستە سامپل (عينە قسدية) يه و (2/1)ى كۆى خويندكارانى خويندنگه ئاماده ييه كانى قه زاي رانيه ن، له نير و مى، له پوله كانى (10، 11، 12)، كه ژماره يان گه يشتوتە (270) خويندكار². بو زانبارى زياتر، بپوانه خستهى (1).

هۆكارى هه لباردى سامپلى تويژينه وه كه ش ده گه رپته وه بو ئه وهى:

1. به ئه ندازه يه كى زور راگه ياندى كۆمه لايه تى به كاردينن.

2. كه مترین تويژينه وه يان سه باره ت كراوه .

3. له ته مه نيكي گونجاودان و توانا و حه زى

گۆرانيان له خويندكارانى زانكو فراوانتره و ئاستى خو به گرنگانيشيان كه متره .

²- كۆى گشتيى خويندكاران (نير، مى)ى قوناغى ئاماده يى له ناوه ندى قه زاي رانيه بریتييه له (13464) خويندكار بو سالى خويندى (2015-2016)، كه به سهر (20) ئاماده بييدا دابه شبون. ئەم زانبارييه هۆيهى ئامارى به رپوه به ريتيى پهروه دهى رانيه وه رگيراوه، سيشه ممه 2015/12/1.

چەمك و زاراوهكان :

* كاريگه ریی: واته پرۆسه ی كارتیكردنی پرس، بابەت، روداو، ئامراز یان هەر ھۆكاریکی دیکه له ژینگه، مرۆف، یان هەر كارتیكراویکی تر، و جیهیشتنی شوینكار به سەر ئاوه زو ئاراسته و تیپروانین و دنیا بینییه وه .

* راگه یاندنی كۆمه لایه تی: ئه و راگه یاندنه ئۆنلاینا نه ده گریته وه، كه به كارهی نه ران ده توانن له ریگه یه وه په یوه ندی به یه كه وه ببه ستن، گفتوگو بكه ن، سه رنج بۆ یه كتر بنوسنو وینه و زانیارییه كانیا ن ئالوگۆرپكه ن، یه كه مین راگه یاندنی كۆمه لایه تی له سالی 1997 داهینرا، كه به ناوی سكس دگری (six degree) ه وه بو، دواتر به ناوی ترو تاییه تمه ندی و خزمه تگوزاری نوپوه چه ند راگه یاندنیکی تریش په یدا بون. هه ندی له پسپۆران (تۆپی كۆمه لایه تی) یشی پیده لئین.

* فه یسبوك: به ناویانگترین راگه یاندنی كۆمه لایه تییه، تییدا ریگه به به كارهی نه رانی ده دریت

په یوه ندى به يه کترييه وه بيه ستن، له هه والو زانيارى، بزنانن چى روده دات و ده توانن به ئاسانى زانيارى له گه ل يه کتردا ئالوگورپکه ن، سالى 2004 له لايه ن (مارک زوکه ربيرگ)ى خویندکاري (زانکوی هارڤارد) هوه دامه زرينرا، و له ماوه ی 4 سالدا بو به جه ماوه ريترين راگه ياندى کومه لايه تي، ئيس تاش ژماره ی به کارهينه رانى له سه رويه ک ملياره وه يه، و به سه ر هه مو ولاتانى جيهاندا دابه شبون.

* يوتيوب (YouTube): به يه کيک له پړ جه ماوه رتريين راگه ياندى کومه لايه تي هه ژمارده کريت، خوی به شداربونه له وينه و فيديو دا، به سايتيکي بي به رامبه ر هه ژمار ده کريت، چونکه ريگه به به شداربوانى ده دات که روژانه ته ماشاي فيديو بکه ن، فيلم دابه زينن، هه روا ده توانن سه رنجو هه لسه نگاندى خويان له سه ر فيديو کان تو مار بکه ن، له ئاستى هه مو جيهاندا، 72 سه عات فيديو ده کريته ناو يوتيوب - هوه و له هه ر خوله کيکيشدا، له 53 ولاتدا ته ماشاده کري، و

به 61 زمان داده به زن. سالی 2005 به ره رسمی
که وته کار.

* ناساندن: بریتیه له پرۆسه ی ناساندنی چه مکیک
یان بابهت و روداویک به تاکه کهس، یا خود گروپیکی
دیاریکراو.

* راپه رین: راپه رین بریتیه له روداویک که گروپیکی،
یان کۆمه لی کهس به ئامانجی دیاریکراو، له سنوریک
جوگرافیا ییدا روبه روی گروپیکی، یان هیژیک، یان
حزبیک، یان سیستمیک ده بنه وه، و سه رده که ون.

* راپه رینی ئازاری 1991: راپه رینی جه ماوه ریی
گه لی باشوری کوردستان بو دژی رژی می به عس له
عیراقد، که له قه زای رانیه له پاریزگای سلیمانی
دهستی پیکرد تا کو شاری که رکوک (5-20 ی ئازاری
1991).

* گه شه پیدان: بریتیه له هینانه ئارای کۆمه لی
گۆرانکاری له گۆشه نیگا و ئاراسته و هۆشیاری
به رامبه ر، و به هیژکردنی توانسته کانی له بواری
تیروانین و شروقه کردنی بو پرس و بابه ته کان.

* واتاكان: بریتییە چەمك و تیگە یشتن و
تیروانینه كان دەبارە ی پرس و بابە تیکی دیاریکراو.
* هەریمی کوردستان: ناوچە یەکی جوگرافیاییە،
دەکەوێتە نیو دەسەلاتی حکومەتی هەریمی
کوردستان، خاوەنی حوکمی فیدرالیە لە چوارچۆیە
کۆماری عێراق، و لە لایەن حکومەتی عێراقە و بە
پشتبەستن بە دەقی دەستوری هەمیشەیی عێراق،
دانی پێدانراوە.³

³- مادە (113) ی دەستوری هەمیشەیی عێراق، 2005

دوہم: تیورینامہ ی توپژینہ و دکہ

راگہ یاندنی کۆمہ لایہ تی

ہاتنہ کایہ ی راگہ یاندنی کۆمہ لایہ تی، ھہ نگاویکی
گہ ورہ بو بۆ گواستنہ و ھ ی راگہ یاندن بۆ دۆخیکی نوی و
بہ خشینی دہ رفہ تی زۆر بو لہ پینا و دانانی کاریگہ ریتی
لہ ریگہ ی سنوریکی بیسانسۆرہ و ھ، بہ تایبہ ت بۆ
گہ نجان بوہ تہ پہ نجرہ یہ کی نوی بے روی ژیان و
ٹاینده یان، تا کو لیہ و ھ خہ ونہ کانیا نی تیدا ببین،
ٹازادانہ بۆچونہ کانی خویان پیشکە ش بکەن، ئاوپ بۆ
رابردو بدەنہ و ھ، لہ ئەمپۆ و سبە نیش بروانن. لہ
سەرہ تادا، لاوان راگہ یاندنی کۆمہ لایہ تی یان پتر بۆ
گفتوگۆ و خالیکردنہ و ھ ی سۆزداری بہ کاردینا، بہ لام
دواتر ئەمہ بۆ داواکاریی باشکردنی ریتی ژیا نی
سیاسی و کۆمہ لایہ تی و ئابوری گۆرا⁴.

ئە و راگہ یاندنہ، بہ ھۆی تایبہ تمہ ندی و
خزمہ تگوزاریہ کانییہ و ھ، بہ کارھینانی ئاسان و

⁴ - د. بشری جمیل الراوی: دور مواقع التواصل الاجتماعي في التغيير/ مدخل نظري، الباحث الاعلامي، مجلة علمية محكمة، عدد (18)، 2013، ص 2

بەردەستە بۆ ھەموو كەسك، ھەروا سادەیی و سروشستە كۆمەلایەتییەكەى بوەتە ھۆكارىك بۆ گەيشتن و كارلىككردنى پەيامە جياوازه كانى (نوسين، وینە، فیديو، ... تاد) لە نىوان زۆرتەين بەكارھینەريدا. ۋەكچۆن شىوازه فرەو جياوازه كانى پەيوەندىكردن و گەيانەدن و گەفتوگۆ لەم راگەيانەندا دەرگای زۆرى لەبەردەم بەكارھینەرانيدا كردۆتەۋە، بۆ ئەۋەى لە ميانى پرس و دۆزە جياوازه كاندا، لە رىگەيەۋە ھەم كاربان تىبكرى، و ھەم كارىش بكنەسەر ئەوانىتر.

راگەيانەندى كۆمەلایەتى، چەند پرۆسەيەكى رىكخراۋە لەسەر تۆرەكانى ئىنتەرنىت، كە پشتيان بە بنەماى تەكنەلۆژىي نەۋەى دۋەمى ئىنتەرنىت بەستۋە، رىگە بە بەكارھینەرانى دەدات بۆ پەخش و ئالوگۆرى زانىارى و روداۋ و بىروپاۋ گەيشتن بە راژە جۆراۋجۆرەكان⁵.

⁵ -Kaplan Andreas M, Heanlein Michael. (Users of the world, unit 1, The challenges and opportunities of social media), (Indiana: Business Horizons, Volume 53, Issue 1, January-February 2010), p610.

له نیو چوارچیوهی راگه یاندنی کۆمه لایه تیشدا،
کۆمه لای ئامرازی جۆراوجۆرو هه مه چه شن هه بون و
هه ن، له وانه: (سکس دگری، فریندسته، مای
سپهیس، گوگل، لینکدین، فهیسبوک، تویته، یوتیوب،
واتس ئه پ، ئینستاگرام، فایبه، سکایپ، تانگو،
فهیسٹایم،... تاد)، که هه ریه که یان به ده ر له بازنه
گشتیه که خاوه نی سروشت و تایبه تمه ندی و
خزمه تگوزاری خویانن.

فهیسبوک، که نالیکه به کارهینه ری جیاواز به یه که وه
ده به ستیت، له ئاستی هه مو دنیا دا ریگه به
به کارهینه ران ده دریت په یوه ندی به یه کتریه وه
به ستن، له هه واله کان ناگداربن، بزانی چی روده دات و
به ئاسانی زانیاری له گه ل یه کتردا ئالوگوپ بکه ن⁶.

یوتیوب-یش وه ک راگه یاندنیکی کۆمه لایه تی،
ده رفه ت بۆ بۆ به شداربوانی ده ره خسینییت، که رۆژانه
سه یری قیدیۆ بکه ن، فیلم دابه زینن، هه روا ده توانن

⁶ - Barefoot. D. Szabo., J., (2010) Friends with benefits: a social media marketing handbook. San Francisco, Calif, No Starch Press, 2010, p67

سەرئو نرئانءنى ئۆيان له سەر ئىءىءۆكان ئۆماربكه ن، وه كچۆن سىيهم پىر بىنه رترىن ئامرازه، چوه ته ناو لىستى (top sites 2013)، و مانگانه زىاتر له چوار مىليار سه عات فىلم و فىءىءۆى له سەر ته ماشاءه كرئت⁷.

كارىگه رى فه يسبوك و يوتىوب

پسپۆران جه خت له وه ده كه نه وه، كه (فه يسبوك و يوتىوب) وه ك دو راگه يانءنى پىر بىنه رو ئۆر به كار هئنه رى كۆمه لآيه تى له سەر ئاستى جيهانءا، خاوه نى كارىگه رى تايبه تى ئۆيانن له سەر به كار هئنه رانىان، له ناو هه مو ته مه نه جيا وازه كانءا. كارىگه رى ئه و دو ئامرازه ي راگه يانءنى كۆمه لآيه تى - يش ده گه رپئته وه بو فره يى و جۆرا و جۆرئىتى خزمه تگوزارى به كانىان له (ئىكس، فۆتۆ، فىءىءۆ) و په خش و بلا و كرانه وه يان و دابه شكرءنى له گه ل ئه وانئىءرا.

⁷-Tazhan Karam, (2013) The Role of the Social Media to Protecting Kurdish Culture, Master Dissertation, Bradford University- Art School- Media Department, England, p30

بۆ نمونه به كارهيّنه رى (فه يسبوك) له يه ككاتدا ده توانيّت هه ژمار (ئه كاونت) و په ره (په يچ) و گروپيشى هه بيّت، له هه ريه ك له و پانتاييانه شدا بيسنور وشه به زمان و فوئتى جياواز بنوسيت، وينه بلاويكات هه، فيديو په خش بكات، هه ريه ك له مانه لاي هاوريكانيه وه لاي خوئى دابنيته وه (شه ير بكات)، به دلّبونى خوئيان بۆ ده ريبريت (لايك بكات)، وه كچون هه ريه ك له مانه كه هى خوئين لاي هاوريكانيشى دابنيّت (تاگ بكات)، هه روا سه رنج (كوّمينت) بۆ په يام (پوست)ى هاوريكانيشى بنوسيت، و ده يان خزمه تگوزاريى ديكه .

هه رچى ده رباره ي (يوتيوب) يشه، به شهبه حالى خوئى و تايبه تمه نديتتويه كاني، به كارهيّنه ر كه كه نال (چه نال)ى تايبه تى خوئى هه بيّت، ده توانيّت به پيى ريساكانى ئامرازه كه فيديوئى جياواز په خش بكات، سه ردانكارى ئه و كه نالانه ش ده توانن بينه رى فيديوكان بن، كه به دلّيان بو لايكيان بكه ن، به پيچه وانه شه وه (ئه نلايك)، هه روه ك ده شتوانن كوّمينتى بۆ بنوسن و شه يريشى بكه ن.

له ساده ترين خويندنه وه شدا، ده توانين بليين،
هريهك له و پرؤسه ته كنه لوژى - كومه لايه تيبانه ش
كاتيكي كه متازورى به كارهيته ر ده گرن، به:
خويندنه وه، بينين، سه رنجدان و ليوردبونه وه، كه به
دلنبايييه وه ئەمەش به تىپپه رىنى كات و به پيى ناستى
په يام و پرؤسه كه كاريگه رى له سه ر به كارهيته ر
دروسته كات، و ده بيتته هو كاريكى ديار بو
گه شه پيدانى مانا و تيروانين و تيگه يشتنه جياوازه كانى.
به پيى توپژينه وه جياوازه كان، سه باره ت به
راگه ياندى كومه لايه تى، رونه بيتته وه، كه ئەو
راگه ياندنانه تاراده يه كى زور كاريگه ريبان له سه ر ژيانى
گه نجان هه يه، ئەو كاريگه ريبه ش هه م ئەرينى، و هه م
نه ريئيه ⁸.

⁸-Unknown, (2012) Social Network Impact on Youth
[Online], <http://www.speechprosody2012.org/academic-essay-sample-social-network-impact-on-youth.asp> (Last Acuss
(03/01/2016).

فه یسبوك و یوتیوب و گه نجان

به و پییه ی میړمندال و لاوان له دیارترین چین و توپژو ته مه نه کانن که زورترین کات بو به کارهینانی راگه یانندی کومه لایه تی ته رخانده که ن، واته هاو نیشتمانیانی زورینه ی کومه له گریمانہ کراوه که ن، که له کۆتوبه ندی واقیعه کومه لایه تییه که یان نازادبون، و دور له سیینه ی حه رامکراو (ناین، سیکس، سیاست) گوزارشت له بیروپا و ناره زوه کانیان ده که ن⁹، که واته راده ی کاریگه ریئی نی ئه و راگه یانندنه ش له سه ریان له ناستیکی بالادایه .

گه نجان و لاوان په نا بو فه یسبوك و یوتیوب ده بن، و دوا ی کارلیک له گه ل په یامه کانیان، سه ره نجام ناخود ناگایی ده که ونه ژیر کاریگه رییبیان ه وه، و له ویشه وه کومه لی گوزرانکاری له گوشه نیگا و ناراسته و هوشیاریبیان دیته کایه وه به رامبه ر ئه و پرس یان بابه ت و روداوانه .

⁹ - د. علي لیلته: تاثیر "الفیس بوك" على الثقافة السياسية والإجتماعية للشباب، ورقة مقدمة للمؤتمر (الفیس بوك والشباب فی یولیو 2009)، قضايا استراتيجية - المركز العربي لبحاث الفضاء الکتروني، ص 10-11

زۆربەى گەنجان، بەراورد بە تەمەنەكانى دىكە، بە
خىرايى لە ئامرازەكانى راگەياندى ئەلىكترۆنىيەو
(وہكو بينەرى تەلەفزیۆن، بیسەرى رادیۆ) بۆ
ئامرازەكانى راگەياندى كۆمەلایەتى دەگۆرپن، تىكپرای
لاوان تارادەییەكى زۆر بەرەو راگەياندى كۆمەلایەتى
وہردەچەرخین، ئەمەش بە ھۆى کاریگەرییە
زۆرەكانییانەوہیە لەسەریان ¹⁰.

¹⁰-Ghulam Shabir1, Yousef Mahmood Yousef Hameed and others, The Impact of Social Media on Youth: A Case Study of Bahawalpur City, Asian Journal of Social Sciences & Humanities Vol. 3(4) November 2014, p1.

سییم: پراکتیکنامہ ی توپژینہ وہ کہ

پاش دابہ شکردنی فۆرمی راپرسییہ کہ به سەر بهرتوویژان و به داتا کردنی وه لآمه کانیان، له چوارچیوهی چه ند خشته یه کدا و به پیی ریزبه ندی و تایبه تمه ندی برپه گه کانی ناو راپرسییہ که، ئه نجامه کان ده خه یه نه پرو، به مجۆره:

یه که م: زانیاری تاکه که سی

1. توخمی بهرتوویژان:

ئه نجامه کان ئه وه رونده که نه وه، که زۆربه ی بهرتوویژه کان له توخمی (نیرن) و (پله ی یه که م) یان گرتوه، و ئه وانیتریش (می) ن و به (پله ی دوه م) هاتون له ریزبه ندی ئه گه ره کاندایا. بروانه خشته ی (1).

خشته‌ی (1) دابه‌شبوونی به‌رتویژان به‌گویره‌ی توخم			
توخم	دوباره‌بونه‌وه	%	پله‌به‌ندی
نیر	146	54.07%	یه‌که‌م
می	124	45.92%	دوهم
کۆی گشتی	270	100	

2. ته‌مه‌نی به‌رتویژان:

ئه‌نجامه‌کان ده‌ریده‌خه‌ن، که زۆرینه‌ی به‌رتویژان ته‌مه‌نیان (17 سال)ه، و پله‌ی یه‌که‌می ریزه‌ندی دابه‌شبوونه‌که‌یان گرتوه و دوا پله‌ی دابه‌شبوونه‌که‌ش که پله‌ی چواره‌مه ئه‌وانه‌ن که ته‌مه‌نیان (18 سال)ه. بپروانه خشته‌ی (2).

خشته‌ی (2) دابه‌شبوونی به‌رتویژان به‌گویره‌ی ته‌مه‌ن			
ته‌مه‌ن	دوباره‌بونه‌وه	%	پله‌به‌ندی
16 سال	69	25.55%	سییه‌م
17 سال	81	30%	یه‌که‌م
18 سال	42	15.55%	چواره‌م
19 سال	78	28.88%	دوهم
کۆی گشتی	270	100	

3. ئاستى خويندنى بەرتويژان:

ئەم ئەنجامەش ئاماژەيە بۆ ئەوھى كە زۆرينەي بەرتويژان خويندكارى پۆلى (11)ى ئامادەيىن و بە پلەي يەكەم دىن، دواي ئەوانىش ھەريەك لە پۆلەكانى (12)و (10) لە پلەي دوھم و سىيەمدان. بېروانە خشتەي (3).

خشتەي (3) دابەشبوونى بەرتويژان بە گوڤرەي ئاستى خويندنيان			
پۆل	دوبارەبونەوھ	%	پلەبەندى
10	73	27.03%	سىيەم
11	104	38.51%	يەكەم
12	93	34.44%	دوھم
كۆي گشتى	270	100	

4. سەرنجراکيشانى بەرتويژان:

ئەنجامەكان ئەوھ دەردەخەن، كە پۆست و پەيامەكانى (فەيسبوك، يوتیوب) سەرنجى زۆرينەي بەرتويژان رادەكيشن، و وەلامى (بەلئى) بە پلەي يەكەم ھاتوھ. بېروانە خشتەي (4).

خشته ی (4) دابه شبوونی بهرتویژان به گویره ی سه رنجراکیشانیان له لایه ن (فهیسوبک، یوتیوب) هوه			
وه لآمه کان	دوباره بونه وه	%	پله بهندی
به لئ	197	72.96%	یه که م
نه خیر	73	27.03%	دوه م
کۆی گشتی	270	100	

5. راده ی به کارهینانی راگه یاندنی کۆمه لآیه تی له لایه ن بهرتویژانه وه :

ئه م ئه نجامه ش ئامازه یه بو ئه وه ی که زۆرینه ی
بهرتویژان (1 - 3 سهعات) راگه یاندنی کۆمه لآیه تی
به کاردینن و له پله ی یه که مدا دین ، دواتر ئه وانه دین
که (4 - 6 سهعات) به کاریدینن و به پله ی دوه م دین،
ئینجا (زیاتر له 6 سهعات) و (که متر له 1 سهعات) یش
به کارهینان له پله کانی سییه م و چواره مدان. بپروانه
خشته ی (5).

خشته ی (5) دابه شبوونی بهرتویژان به گویره ی راده ی به کارهینانی راگه یانندی کۆمه لایه تی			
کاته کان	دوباره بونه وه	%	پله بهندی
که متر له (1) سهعات	32	11.85%	چاره م
(1 - 3) سهعات	133	49.25%	یه که م
(4 - 6) سهعات	58	21.48%	دوه م
زیاتر له (6) سهعات	47	17.40%	سییه م
کۆی گشتی	270	100	

6. ئاستی بایه خدانی بهرتویژان به راگه یاننده کانی تری کۆمه لایه تی:

ئهم ئه نجامه ش ئه وه پيشانده دهن، که زۆرینه ی بهرتویژان له پال (فهيسبوك، يوتیوب) دا، (ئینستاگرام) یش به کاردینن و پله ی یه که میان گرتوه، پاشان (فایبهر) و (تانگو) ش له پله ی دووه م و سییه مدا. پروانه خشته ی (6).

خشته ی (6) دابه شبوونی بهرتوؤژان به گوؤره ی ئاستی بایه خدانیان به راگه یاندنه کانی تری کۆمه لایه تی			
پله به ندی	%	دوباره بونه وه	راگه یاندنه کان
یه که م	56.66%	153	ئینستاگرام
دوه م	30.74%	83	فایبر
سییه م	12.59%	34	تانگۆ
	100	270	کۆی گشتی

دوهم: نه و برپاگانه ی په یوهستن به بابته ته که وه

أ. "راپه رین" و راپه رینی پینجی ئازاری 1991ی
خه لکی باشوری کوردستان

1. مانای راپه رین:

به پئی نه نجامه کان، زۆرینه ی ره های بهرتوؤژان له
پله ی یه که مدا له گه لّ نه وه دان که (راپه رین بریتیه له
روداوئیک که گروپئیک، یان کۆمه لئی که س به ئامانجی
دیاریکراو، له سنورئیکی جوگرافیااییدا روبه پوی
گروپئیک، یان هیژئیک، یان حزبیئیک، یان سیستمیک
ده بنه وه، و سه رده که ون.)، نه وانه ی له گه لئیدانین به

پلهی دوه م و ئه وانه یشی که تاراده یه که له گه لیدان به پلهی سییه م دین. بپروانه خشتهی (7).

خشتهی (7) راپه پین واتا روبه پوبونه وهی گروپ و هیزو حزب و سیستمه کان له لایه ن خه لکه وه و سه رکه وتنیان.			
ئه گه ره کان	دوباره بونه وه	%	پله به ندی
وايه	207	76.66%	یه که م
تاراده یه که	48	17.77%	دوه م
وانیه	15	5.55%	سییه م
کۆی گشتی	270	100	

2. گه لی کورد و رژیمه کانی عیراق:

به پیی ئه نجامه کان، زۆرینه ی به رتویژان له پلهی یه که مدا هاوپان که (گه لی کورد له باشوری کوردستان (کوردستانی بندهستی عیراق) داو به رده وام له لایه ن رژیمه یه که له دوا یه که کانه وه چه وسینراوه ته وه و دور بوه له ژیهانی ئازاد و مافه نه ته وه یی و نیشتمانیه کانی.)، ئه وانه ی هاوپانین به پلهی دوه م و

ئەوانەيشى كە تارادەيەك ھاوپان بە پلەى سىيەم دىن.
 بىروانە خىشتەى (8).

خىشتەى (8) گەلى كورد لە باشورى كوردستان بەردەوام چەوساوە بوە.			
ئەگەرەكان	دوبارەبونەوہ	%	پلە
وايە	198	73.33%	يەكەم
تارادەيەك	43	15.92%	دوہم
وانيە	29	10.74%	سىيەم
كۆى گىشتى	270	100	

3. راپەپىنى ئازارى 1991:

ئەنجامەكان ئامازە بەوہ دەدەن زۆربەى رەھاي
 بەرتويژان پىيانوايە (راپەپىنى ئازارى خەلكى باشورى
 كوردستان، كە رۆژى 1991/3/5 لە (رانىە)وہ
 دەستىپىكرد، دريژكراوہى خەباتى چەند سالەى گەلى
 كورد بو لەو پارچەيەى كوردستاندا دژى رىژىمى
 بەعسى عىراق (سەدام)، لەپىناو كۆتايىپىنان بە زولم و
 زۆرى و هيئانەكايەى ئازادى و ژيانىكى نوي و گەيشتن بە

خشته ی (9) راپه پینی نازاری 1991 در یژکراوه ی خه باتی گهلی کورد بو له باشوری کوردستاندا.			
ئه گه ره کان	دوباره بونه وه	%	پله بهندی
وايه	227	84.07%	یه که م
تاراده یه ک	29	10.74%	دوهم
وانیه	14	5.18%	سییه م
کۆی گشتی	270	100	

مافه نه ته وه یی و نیشتمانییه کان.) ئه مه ش له پله ی
یه که م هاتوه، ئه وانیه ی تاراده یه ک پینانویه پله ی دوهم
و ئه وانیه شی پینانویه پله ی سییه م. برونه
خشته ی (9).

4. ناشنابون به راپه رین له ریی راگه یاندنی کۆمه لایه تیه وه:

ئه م ئه نجامه ده ریده خات، زۆرینه ی به رتویژان که
پله ی یه که میان وه رگرتوه رایانوانیه که، (فه یسبوک و
یوتیوب) له ماوه ی (2010 – 2015) له هه ریمی
کوردستاندا هۆکارێک بوبیت که وه ک گه نجیک له
ریگه یه وه ناشنای "راپه رین" بوبن و زانیاری
پنویستیان له باره وه زانیبیت، دوا ی ئه مه ش ئه وانیه ی

له گه لّ ئەم رایەدان پلەى دوەمن، و پلەى سییه میش
بۆ ئەوانەى تارادەیهك رایانوایه. بپوانە خشتەى (10).

خشتەى (10) (فەیسبوك و یوتیوب) ھۆكارێك بوە كه گەنجان لە رێگەیهوه ئاشنای "راپەرین" بین			
ئەگەرەكان	دوبارەبۆنەوه	%	پلە
وايه	81	30%	دوهم
تارادەیهك	15	5.55%	سییه م
وانیه	174	64.44%	یهكەم
كۆى گشتى	270	100	

5. گەشە پیدانى تیگە یشتنى گەنجان سەبارەت بە
راپەرین لە راگەیاندى كۆمەڵایەتییهوه:

بە گوێرەى ئەنجامەكان، زۆرینهى بەرتویژان كه لە
پلەى یەكەمدان بۆچونیاوانیه كه، (فەیسبوك و
یوتیوب) لە ماوهى (2010 – 2015) لە ھەرێمدا
ھۆكارێك بوبیئت كه وەك گەنجێك لە رێگەیهوه
گەشەیان بە تیگە یشتنیاں دابیئت سەبارەت بە واتاكانى
"راپەرین"، ئەوانەى تارادەیهك بۆچونیاوانیه لە پلەى
دوهم و ئەوانەیشى بۆچونیاوانیه پلەى سییه میان
وەرگرتوہ. بپوانە خشتەى (11).

خشته ی (11) (فەیسبوك و یوتیوب) ھۆكاریك بوە كه گەنجان لە رێگەیهوە گەشە بە تیگەیشتنیان بدن سەبارەت بە واتاكانی "راپەڕین".			
ئەگەرەكان	دوبارەبوئەو	%	پلە
واپە	48	17.77%	سێیەم
تارپادەیهك	70	25.92%	دوهم
وانیە	152	56.29%	یهكەم
كۆی گشتی	270	100	

ب. کاریگەریی (فەیسبوك و یوتیوب) لەسەر ناساندنی
"راپەڕین" و گەشە پێدانی واتاكانی:

1. ناسینی راپەڕین لە رێی نوسینهكانی فەیسبوكهوه:
بەپێی ئەنجامهكان، زۆرینهی بەرتویژان كه پلە ی
یهكه میان وەرگرتوه، هاوئوچون نین لەسەر ئەوهی
كه، لە رێگە ی پۆست و په یامه نوسراوه كانی ئەكاونت و
په ییج و گروپه كانی (فەیسبوك) هوه ئاشنای "راپەڕین"
بوون و زانیارییان لەبارەوه دەستكهوتبی، دوا ی
ئەوهش پلە ی دوهم هاوئوچون، پلە ی سێیهمیش
تارپادەیهك هاوئوچون. بروانه خشته ی (12).

خشته ی (12) گه نجان له ریی نوسینه کانی فه یسبوکه وه ئاشنای "راپه پین" بون و زانیارییان له باره وه ده سته و توه .			
پله به ندی	%	دوباره بونه وه	ئه گه ره کان
دوه م	34.44%	93	وايه
سییه م	5.55%	15	تاراده یه ک
یه که م	60%	162	وانیه
	100	270	کۆی گشتی

2. ناسینی راپه پین له ریی وینه کانی فه یسبوکه وه:

ئه م ئه نجامه کان ده ریده خه ن که، زۆرینه ی به رتویژان که پله ی یه که میان گرتوه، ره تیده که نه وه که، له ریگی پۆست و په یامه وینه ییه کانی ئه کاونت و په ییچ و گروپه کانی (فه یسبوک) ه وه ئاشنای "راپه پین" بو بون و زانیارییان له باره وه ده سته و تبییت، ئه وانه ی له گه لیشیدان پله ی دوه م و ئه وانه یشی تاراده یه ک له گه لیدان پله ی سییه میان گرتوه. بپروانه خشته ی (13).

خشتهی (13) گه نجان له ری وینه کانی (فهیسبوك) هوه ناشنای "راپه رین" بون و زانیارییان له باره هوه دهستکه وتوه.			
پله	%	دوباره بونه وه	ئه گه ره کان
دوهم	33.33%	90	وايه
سییه م	4.81%	13	تاراده یه ک
یه که م	61.85%	167	وانیه
	100	270	کزی گشتی

3. ناسینی راپه رین له ری فیدیوکانی فهیسبوكه وه:

ئه م ئه نجامانه ئه وه رونده که نه وه، ژۆرینهی بهرتوویژان رایانوانیه له ریگه ی پۆست و په یامه فیدیوییه کانی ئه کاونت و په یج و گروپه کانی (فهیسبوك) هوه ناشنای "راپه رین" بون و زانیارییان له باره هوه دهستکه وتبیئت، که وا پله ی یه که می وه رگرتوه، پاشان ئه وانیه رایانوایه پله ی دوهم و ئه وانیه یشی تاراده یه ک رایانوایه پله ی سییه مییان وه رگرتوه. پروانه خشتهی (14).

خشتهی (14) گه نجان له ریی قیدیۆکانی (فهیسوبوک) هوه ئاشنای "راپه پین" بون و زانیارییان له باره وه دهستکه وتوه.			
پله بهندی	%	دوباره بونه وه	ئه گه ره کان
دوه م	26.66%	72	وايه
سییه م	6.29%	17	تاراده یه ک
یه که م	67.03%	181	وانیه
	100	270	کۆی گشتی

4. ناسینی راپه پین له ریی کۆمپینته کانی فه یسوبوک وه:
به پیی ئه نجامه کان، زۆرینه ی به رتوۆژان
ره تیده که نه وه له ریگه ی ئه و کۆمپینتانه ی بۆ پۆست و
په یامه کانی ئه کاونت و په یچ و گروپه کانی (فهیسوبوک)
ده نوسرین، ئاشنای "راپه پین" بون و زانیارییان
له باره وه دهستکه وتییت، و له پله ی یه که مدان و
ئه وانه ی که له گه لیدان له پله ی دوه م و ئه وانه ی ششی
تاراده یه ک له گه لیدان له پله ی سییه مدان. برونه
خشتهی (15).

خشته ی (15) گه نجان له ری کۆمپنته کانی فه یسبوکه وه ئاشنای "راپه پین" بون و زانیارییان له باره وه ده سته و توه.			
پله به ندی	%	دوباره بونه وه	ئه گه ره کان
دوهم	31.11%	84	وايه
سییه م	5.92%	16	تاراده یه ک
یه که م	62.96%	170	وانیه
	100	270	کۆی گشته ی

5. له ری نویسنه کانی فه یسبوکه وه، ناسینی راپه پین به
واتای روبه رو بونه وه ی به عس:

ئه نجامه کان ئه وه ده رده خه ن که، له پله ی یه که م دا
زۆرینه ی به رتویژان ها ورا نین له گه ل ئه وه ی له ری گه ی
پۆست و په یامه نوسرا وه کانی (فه یسبوک) وه له وه
تیگه یشتن که، راپه پین واتای روبه رو بونه وه ی گه لی
کورد بو دژی زولم و زۆری رژی می به عس، له پینا و
نازادی و هینانه کایه ی ژیا نیکی نو ی و گه یشتن به مافه
نه ته وه یی و نیشتمانییه کان، ئه وانه ی ها ورا ن له پله ی
دوهم و ئه وانه یشتی تاراده یه ک ها ورا ن له پله ی سییه م دا
هاتون. بروانه خشته ی (16).

خشتهی (16) له ریی وینهکانی فهیسبوكهوه، ئاشنايون به "راپه پین" به واتای روبه پوبونهوهی به عس.

پله به ندی	%	دوباره بونهوه	ئه گهره کان
دوه م	17.77%	48	وايه
سپیه م	16.66%	45	تاراده یهك
یه كه م	65.55%	177	وانیه
	100	270	كۆی گشتی

6. له ریی وینهکانی فهیسبوكهوه، ناسینی راپه پین به واتای روبه پوبونهوهی به عس:

ئه م ئه نجامانه ده ریده خه ن، زۆرینه ی به رتوویژان كه به پله ی یه كه م دین، له گه ل ئه وه نین له ریگه ی پۆست و په یامه وینه ییه كانی (فهیسبوكهوه) له وه تیگه یشتبن كه، راپه پین واتای روبه پوبونهوهی گه لی كورد بو دژی زولم و زۆری رژی می به عس، له پینا و ئازادی و هینانه كایه ی ژیانکی نوی و گه یشتن به مافه نه ته وه یی و نیشتمانیه كان، له كاتی كدا ئه وانیه له گه لیدان به پله ی دوه م و ئه وانه یشی تاراده یهك له گه لیدان به پله ی سپیه م دین. بروانه خشته ی (17)

خشتهی (17) له ریی وینهکانی (فهیسوبوک) هوه، ئاشنابون به "راپه پین" به واتای روبه پوبونه وهی به عس.			
پله به ندی	%	دوباره بونه وه	ئه گه ره کان
دوه م	44.07%	119	وايه
سییه م	0%	0	تاراده یه ك
یه كه م	55.92%	151	وانیه
	100	270	كۆی گشتی

7. له ریی قیدیۆکانی فهیسوبوک هوه، ناسینی راپه پین به واتای روبه پوبونه وهی به عس:

به گویره ی ئه نجامه کان زۆرینه ی به رتویژان، که له پله ی یه که مدان، له گه ل ئه وه دانین، له ریگه ی پۆست و په یامه قیدیۆیهکانی (فهیسوبوک) هوه له وه تیگه یشتبن که، راپه پین واتای روبه پوبونه وهی گه لی کورد بو دژی زولم و زۆری رژی می به عس، له پینا و ئازادی و هینانه کایه ی ژیانتیکی نوی و گه یشتن به مافه نه ته وهیی و نیشتمانییهکان، ئه وانه ی تاراده یه ك له گه ل ئه م بۆچوونه دان به جیا وازییه کی که م پله ی دووه میان

گرتووه و ئهوانهش كه له گه لیدان به پله ی سییه م دین.
بروانه خشته ی (18).

خشته ی (18) له ریی قیدیۆکانی (فه یسبوك)هوه، ئاشنابون به "راپه پین" به واتای روبه پوبونه وه ی به عس.			
پله به ندی	%	دوباره بونه وه	ئه گه ره كان
دوهم	31.48%	85	وايه
سییه م	16.29%	44	تاراده یه ك
یه كه م	52.22%	141	وانیه
	100	270	كۆی گشتی

8. له ریی كۆمیتته كانی فه یسبوكه وه، ناسینی راپه پین به
واتای روبه پوبونه وه ی به عس:

ئه نجامه كان ئه وه پيشانده دهن، زۆرینه ی به رتویژان
له گه ل ئه وه دا نین كه، له ریگه ی ئه و كۆمیتتانه ی بۆ
پۆست و په یامه كانی (فه یسبوك) ده نوسران، له وه
تیگه یشتبن كه، راپه پین واتای روبه پوبونه وه ی كه لی
كورد بو دژی زۆلم و زۆریی رژیمی به عس، له پینا و
نازادی و هینانه كایه ی ژیانیکه ی نوی و گه یشتن به مافه

نەتەوھەیی و نیشتمانییەکان، و لە پلە یی یەكەمدان و ئەوانەش كە تارادەییەك لەگەڵیدان لە پلە یی دووھەمدان، بەلام ئەوانە یی كە لەگەڵیدان بە پلە یی سییە م دین. بڕوانە خشتە یی (19).

خشتە یی (19) لە ریی كۆمیتتەكانی فەیسبوكەوھ، ئاشنا بون بە "راپەرین" بە واتای روبەروبوونەوھ یی بەعس.			
ئەگەرەكان	دوبارەبوونەوھ	%	پلەبەندی
وایە	60	22.22%	دوھ م
تارادەییەك	27	10%	سییە م
وانیە	183	67.77%	یەكە م
كۆی گشتی	270	100	

9. ناسینی راپەرین لە ریی فیدییۆكانی یوتیوبەوھ:

ئەنجامەكان هیما بو ئەوھ دەكەن، زۆرینیە یی بەرتویژان كە پلە یی یەكە م وەر دەگرن، پینانوانیە، لە ریگی فیدییۆكانی ئەكاونت و چەنالاكانی (یوتیوب) ھوھ ئاشنا یی "راپەرین" بو بن و زانیارییان لە بارەوھ دەستگەوتبیت، ئەوانە یی تارادەییەك لەگەڵ ئەم بوچونەدان لە پلە یی دوھ م و ئەوانەش لەگەڵیدان پلە یی سییە م. بڕوانە خشتە یی (20).

خشته‌ی (20) گه‌نجان له ریی فیدیۆکانی یوتیوبه‌وه ئاشنای "راپه‌پین" بون و زانیارییان له‌باره‌وه ده‌ستکه‌وتوه.			
پله	%	دوباره‌بونه‌وه	ئه‌گه‌ره‌کان
دوهم	38.14%	103	وايه
سییه‌م	25.92%	17	تاراده‌یه‌ك
یه‌که‌م	55.55%	150	وانیه
	100	270	کۆی گشتی

10. ناسینی راپه‌پین له ریی ئه‌و راپۆرتو به‌رنامه ته‌له‌فزیۆنییه‌وه له یوتیوب په‌خشده‌کرینه‌وه:

به‌پیی ئه‌نجامه‌کان، زۆرینه‌ی به‌رتویژان رایانوانیه له ریگی راپۆرتو به‌رنامه ته‌له‌فزیۆنییه‌کان که جاریکی تر له ئه‌کاونتو چه‌ناله‌کانی (یوتیوب) په‌خشکراونه‌ته‌وه، ئاشنای "راپه‌پین" بون و زانیارییان له‌باره‌وه ده‌ستکه‌وتیی، هاوکات ئه‌وانه‌ی له‌گه‌ڵ ئه‌و رایه‌دان له پله‌ی دوهم و ئه‌وانه‌ش تاراده‌یه‌ك له‌گه‌ڵیدان له پله‌ی سییه‌مدان. ب‌روانه خشته‌ی (21).

خشته ی (21) گه نجان له ریئی ئه و راپۆرت و بهرنامه ته له فزیۆنیانیه ی له یوتیوب په خشده کرینه وه، ناشنای "راپه رپین" بون و زانیارییان له باره وه دهستکه وتوه.			
ئه گهره کان	دوباره بونه وه	%	پله به ندی
وايه	47	17.40%	سییه م
تارپاده یه ک	79	29.25%	دوه م
وانیه	144	53.33%	یه که م
کۆی گشتی	270	100	

11. ناسینی راپه رپین له ریئی ئه و فیلمه
دۆکیۆمینتارییانیه ی له یوتیوب په خشده کرینه وه:
ئه نجامه کان ده ریده خه ن، زۆرینه ی بهرتویژان که به
پله ی یه که م دین، ره تیده که نه وه له ریگه ی فیلمه
دۆکیۆمینتارییه کانه وه که جاریکی تر له ئه کاونت و
چه ناله کانی (یوتیوب) په خشکراونه ته وه، ناشنای
"راپه رپین" بوم و زانیارییم له باره وه دهستکه وتوه،
له کاتیکیدا ئه وانیه ی تارپاده یه ک له گه ل ئه و بۆچونه دان له
پله ی دوه مدان و ئه وانه شی له گه لیدان له پله ی
سییه مدان. پروانه خشته ی (22).

خشته ی (22) گه نجان له ری ئه و فیلمه دۆکیۆمینتارییانه ی له یوتیوب په خشده کرینه وه، ئاشنای "راپه رین" بون و زانیارییان له باره وه دهستکه وتوه .

ئه گه ره کان	دوباره بونه وه	%	پله به ندی
وايه	53	19.62%	سپیه م
تاراده یه ک	75	27.77%	دوهم
وانیه	142	52.59%	یه که م
کزی گشتی	270	100	

12. ناسینی راپه رین له ری کۆمینته کانی یوتیوبه وه:
 به پپی ئه نجامه کان، زۆرینه ی به رتویژان له گه ل
 ئه وه دانین له ریگه ی ئه و کۆمینتانه ی بۆ پۆست و
 په یامه کانی ئه کاونت و چه ناله کانی (یوتیوب)
 دهنوسرین، ئاشنای "راپه رین" بون و زانیارییان
 له باره وه دهستکه وتبی، و له پله ی یه که مدان، و
 ئه وانیه ی تاراده یه ک له گه لیدان پله ی دوهم پله ی
 سپیه میش بۆ ئه وانه شی له گه لیدان. برونه
 خشته ی (23).

خشتهی (23) گه نجان له ریی کۆمئنته کانی یوتیوبه وه، ئاشنای "راپه پین" بون و زانیارییان له باره وه دهستکه وتوه.

پله بهندی	%	دوباره بونه وه	ئه گه ره کان
دوه م	32.59%	88	وايه
سێیه م	5.55%	15	تاراده یه ک
یه که م	61.85%	167	وانیه
	100	270	کۆی گشتی

13. له ریی فیدییۆکانی یوتیوبه وه، ناسینی راپه پین به واتای روبه رو بونه وهی به عس:

به پێی ئه نجامه کان، زۆرینه ی به رتویژان که له پله ی یه که مدا هاتون، نکۆلی له وه ده که ن له ریگی فیدییۆکانی ئه کاونت و چه ناله کانی (یوتیوب) وه له وه تیگی یه شتم که، راپه پین واتای روبه رو بونه وهی که لی کورد بو دژی زۆلم و زۆریی رژی می به عس، له پینا و ئازادی و هینانه کایه ی ژیانکی نوی و گه یشتن به مافه نه ته وه یی و نیشتمانییه کان، ئه وانیه ی نکۆلی لینا که ن پله ی دوه م و پله ی سێیه میس بو ئه وانیه ی تاراده یه ک نکۆلی لینا که ن. بپروانه خشته ی (24).

خشته ی (24) له ری قیدیوکانی یوتیوبه وه، ئاشنابون به راپه رین به واتای روبه پوبونه وه ی به عس			
ئه گه ره کان	دوباره بونه وه	%	پله به ندی
وايه	72	26.66	دوه م
تاراده یه ک	46	17.03%	سییه م
وانیه	152	56.29%	یه که م
کزی گشتی	270	100	

14. له ری راپورتو به رنامه ته له قزیونییه کانی
په خشکراو له یوتیوبه وه، ناسینی راپه رین به واتای
روبه پوبونه وه ی به عس:

به پی ئه نجامه کان، زۆرینه ی به رتویژان هاو بوچون
نین که وا له ریگی راپورتو به رنامه
ته له قزیونییه کانه وه که جاریکی تر له ئه کاونت و
چه ناله کانی (یوتیوب) په خشکراونه ته وه، له وه
تیگه ی شتم که، راپه رین واتای روبه پوبونه وه ی که لی
کوردی دژی زولم و زۆری رژی می به عس، له پیناو
نازادی و هینانه کایه ی ژیانیکی نوی و گه یشتن به مافه
نه ته وه یی و نیشتمانییه کان، و له پله ی یه که مدان و
ئه وانیه ی تاراده یه کیش له گه لیدان پله ی دوه م و پله ی

سییه میش بۆ ئەوانه یه که ته واو له گه لیدان. بپروانه
خشته ی (25).

خشته ی (25) له ریی راپۆرت و بهرنامه ته له فزیۆنییه کانی په خشکراو له یوتیوبه وه، ئاشنابون به راپه رپین به واتای روبه پوبونه وه ی به عس			
ئه گه ره کان	دوباره بونه وه	%	پله به ندی
وايه	52	19.25%	سییه م
تاراده یه ک	75	27.77%	دوهم
وانیه	143	52.96%	یه که م
کۆی گشتی	270	100	

15. له ریی فیلمه دۆکیۆمینتارییه کانی په خشکراو له
یوتیوبه وه، ناسینی راپه رپین به واتای روبه پوبونه وه ی به عس؛
ئه نجامه کان ده ریده خه ن، زۆرینه ی به رتویژان
له گه ل ئە وه دانین که له ریگیه ی فیلمه
دۆکیۆمینتارییه کانه وه که جاریکی تر له ئە کاونت و
چه ناله کانی (یوتیوب) په خشکراونه ته وه، له وه
تیگه ی شتم که، راپه رپین واتای روبه پوبونه وه ی گه لی
کورد بو دژی زولم و زۆدی رژی می به عس، له پینا و

نازادی و مینانه کایه ی ژیانیکی نوی و گه یشتن به مافه نه ته وهیی و نیشتمانییه کان، و ئەوانه ی تاراده یه ک له گه لیدان له پله ی دوهم و پله ی سییه میش بۆ ئەوانه یه که له گه لیدان. بپروانه خشته ی (26).

خشته ی (26) له ریی فیلمه دوکیۆمیتتارییه کانی په خشکراو له یوتیوبه وه، ئاشنابون به راپه پرین به واتای روبه پوبونه وه ی به عس			
ئه گه ره کان	دوباره بونه وه	%	پله به ندی
وایه	61	22.59%	سییه م
تاراده یه ک	70	25.92%	دوهم
وانیه	139	51.48%	یه که م
کۆی گشتی	270	100	

16. له ریی کۆمیتته کانی یوتیوبه وه، ناسینی راپه پرین به واتای روبه پوبونه وه ی به عس:

ئه نجامه کان ده ریده خه ن، زۆرینه ی به رتویژان پێیانوانیه له ریگی ئه و کۆمیتتانه ی بۆ پۆست و په یامه کانی ئه کاونت و چه ناله کانی (یوتیوب) ده نوسرین، له وه تیگه یشتن که، راپه پرین واتای روبه پوبونه وه ی گه لی کورد بو دژی زولم و زۆری رژی می

به عس، له پیناو نازادی و هینانه کایه ی ژیانیکی نوی و گیشتن به مافه نه ته وهی و نیشتمانیه کان، و له پله ی یه که میشدان، ئه وانه ش پینانویه له پله ی دوه م، و پله ی سییه میش بو ئه وانه یه که تاراده یه ک پینانویه . بروانه خشته ی (27).

خشته ی (27) له ریی کۆمینته کانی فه یسبوکه وه، ئاشنابون به راپه رین به واتای روبه روبونه وه ی به عس			
پله به ندی	%	دوباره بونه وه	ئه گه ره کان
دوه م / د	22.96%	62	وایه
دوه م / د	22.96%	62	تاراده یه ک
یه که م	54.07%	146	وانیه
	100	270	کۆی گشته ی

دەرەنجامەکان

له کۆتایی توێژینهوهکه و دواى دەرھێنانى ئه نجامى راپرسییه که، توێژهران به م دەرەنجامانه ی خواره وه گه یشتن:

1. ناکاریگه ریی (فه یسبوك، یوتیوب)، له کرده ی ناساندنی راپه پینی ئازاری 1991، به گه نجانی هه ری می کوردستان، له سه رجه می ئاسته کانیا نندا.

2. ناکاریگه ریی (فه یسبوك، یوتیوب)، له سه ر ناساندنی گه نجانی هه ری می کوردستان به روداوی راپه پینی ئازاری 1991 به "واتای روبه رپوبونه وه ی گه لی کورد، دژی زولم و زۆری رژی می به عس، له پینا و ئازادی و هینانه کایه ی ژیا نیکی نو ی و گه یشتن به مافه نه ته وه یی و نیشتمانییه کان"، له سه رجه می ئاسته کانیا نندا.

3. ناکاریگه ریی (فه یسبوك، یوتیوب)، له سازاندنی کارلیک و ئاو یته بونیکی پر و اتا و به ره مدار له نیوان راپه پینی ئازاری 1991 و گه نجانی هه ری می کوردستاندا.

4. شکستی (فه یسبوك، یوتیوب)، له پیکه پینانی وینه یه کی راستینه ی راپه پین و داچۆرپو لیکه وته کانی، لای گه نجانی هه ری می کوردستان.

راسپارده

له بهر رۆشنایی ئه و دهره نجامانه، و له پیناو ناساندنی "راپه پین" به گه نجانى كوردستان و گه شه پیدانی و اتاكانى لایان له ریگه ی راگه یاندى كۆمه لایه تییه وه، توێژهران چه ند راسپارده یه ك پێشكه شه كه ن:

1. گرتنه بهری ریوشوینی وردو جددی و پلان بۆ دانراو له لایه ن حكومه تی هه ری می كوردستان و دامه زراوه په یوه ننداره كانییه وه بۆ بایه خدان به ئاشنا كردنی گه نجان به "راپه پین" و بۆ نه نیشتمانی و نه ته وه ییه كانی دیکه، و گه شه پیدانی و اتاكانیان.
2. هه ولدانى جددی كه ناله كانی راگه یاندى و دامه زراوه كانی تری هه ری می كوردستان بۆ ئه وه ی راگه یاندى كۆمه لایه تی (به تایبته فه یسبوك و یوتیوب) بکه نه ئامرازێكى کاریگه ر بۆ ئاشنا كردنی گه نجان به "راپه پین" و بۆ نه نیشتمانی و نه ته وه ییه كانی دیکه، و گه شه پیدانی و اتاكانیان.

پیشنیار

پاش خستنه پوی دهره نجام و راسپارده کانیش،
تویژهران پیشنیارده کهن:

1. تویژهرانی تر تویژینه وهی زانستی بکهن
کاریگه ریی راگه یاندنه کانی تری کۆمه لایه تی له سه ر
ناساندنی "راپه رین" و گه شه پیدانی واتاکانی له
هه ریمی کوردستاندا.

2. تویژهرانی دیکه به ریبازی دیکه تویژینه وهی
زانستی بکهن سه باره ت به رۆلی راگه یاندنی
کۆمه لایه تی له سه ر ناساندنی "راپه رین" و گه شه پیدانی
واتاکانی له هه ریمی کوردستاندا، و په یامه
جیاوازه کانی ئه و راگه یاندنانه شروقه بکهن..

سه رچاوه كان

ده ستورو ياسا:

1. ماده ى (113) ى ده ستورى هه ميشه ىى عراق، 2005.

توڤڙينه وه:

أ. به زمانى عه ره ىى:

2. د. بشرى جميل الراوى: دور مواقع التواصل الاجتماعى فى التغيير/ مدخل نظرى، الباحث الاعلامى، مجله علميه محكمه، عدد (18)، 2013.
3. د. على ليله: تآپير "الفيس بوك" على اليقافه السياسيه والاجتماعيه للشباب، ورقه مقدمه للمؤتمر (الفيس بوك والشباب فى يوليو 2009)، قچايا استراتيجيه – المركز العربى لاجتياو الفچاو الالکترونى.

ب. به زمانى ئينگليزى:

4. Ghulam Shabir¹, Yousef Mahmood Yousef Hameed and others, The Impact of Social Media on Youth: A Case Study of Bahawalpur City, Asian Journal of Social Sciences & Humanities Vol. 3(4) November 2014.
5. Kaplan Andreas M, Heanlein Michael. (Users of the world, unit 1, The challenges and opportunities of social media), (Indiana: Business Horizons, Volume 53, Issue 1, January- February 2010).□
6. Tazhan Karam, (2013) The Role of the Social Media to Protecting Kurdish Culture, Master Dissertation, Bradford University- Art Schol-Media Department, England.□

کتیب:

7. Barefoot. D. Szabo., J., (2010) Friends with benefits: a social media marketing handbook. San Francisco, Calif, No Starch Press, 2010.□

سەرچاوهی ئەلیکترۆنی:

8. Unknown, (2012) Social Network Impact on Youth [Online], <http://www.speechprosody2012.org/academic-essay-sample-social-network-impact-on-youth.asp> (Last Acuss (03/01/2016)).□

ئامار:

9. ھۆبەى ئامار- بەرپۆه بەریتىی پەروردهى رانیه وه رگیراوه، سێشه ممه (2015/12/1).

سوپاس و پيژانين

ليڙه دا به پيويستي ده زانين سوپاسي تايبه تي كاك
نه نوهر حسين و كاك نه رسلان حسه ن و (ده زگاي
نايديا بو فيكرو ليكولينه وه) بكهين، كه نه ركي
چاپكردي نه م تويزينه وه يه يان گرته نه ستو.
نمونه يان زور بيت

هيش و تازان

سەرنج

ئەم نامىلكەيە، لە بنەرەتدا توڭژىنە وەيەكى
زانستىيە بە ناونىشانى (كارىگەرىي راگەياندىنى
كۆمەلايەتى لەسەر ناساندنى "راپەرىن" و
گەشەپىدەنى و اتاكانى لە ھەرىمى كوردستاندا/
خوڭدىكارى ئامادەيىەكانى رانىە بە نمونە)، كە لە
كۆنفرانسى زانستىي (گەشەپىدەنى راپەرىن و
خوڭدىنە وەيەكى نوڭ بۆ رەھەندەكانى)/ زانكۆي
راپەرىن (6و8/3/2016 - رانىە) پىشكەشكراوہ.